

การศึกษาวิวัฒนาการ เศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทย พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๔๓๕ ที่โลกก้าวมาโดยตลอดนั้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงประเด็นที่น่าสนใจหลายประการ ดังจะเห็นได้ว่า ลักษณะความเป็นอยู่และสภาพเศรษฐกิจของชนบทในภาคกลาง ก่อนการเปิดประเทศให้มีการค้าเสรี ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ มีลักษณะความเป็นอยู่และเศรษฐกิจที่ใกล้เคียงกับแนวความคิดในเรื่องลักษณะเศรษฐกิจสังคมนิยมตามทฤษฎีระบบการผลิตแบบเอเชีย (Asiatic Mode of Production) ของมาร์กซ์อยู่บ้าง โดยเฉพาะก่อน พ.ศ. ๒๓๙๔ ลักษณะเศรษฐกิจสังคมนิยมในชนบทของภาคกลาง มีลักษณะเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเอง (Self-sufficient) มีการรวมอยู่ด้วยกันของการเกษตรและการหัตถกรรมในหมู่บ้าน ไม่มีการแบ่งแยกแรงงานระหว่างชุมชน ลักษณะเช่นนี้ทำให้แต่ละครอบครัวเป็นอิสระทางด้านเศรษฐกิจสามารถพึ่งตัวเองได้ มีการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้าที่จำเป็นภายในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน แต่มีปริมาณไม่มากนัก การค้าที่มีอยู่จึงมีขอบเขตที่แคบ และการใช้เงินไม่แพร่หลาย สภาวะดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นว่า ลักษณะเศรษฐกิจสังคมนิยมตามทฤษฎีระบบการผลิตแบบเอเชีย (Asiatic Mode of Production) ของมาร์กซ์ ยังคงมีอยู่ในเศรษฐกิจชนบทภาคกลางของไทย ก่อนปี พ.ศ. ๒๓๙๔

นอกจากนี้ ลักษณะความเป็นอยู่และเศรษฐกิจชนบทภาคกลางของไทยก่อน พ.ศ. ๒๓๙๔ ยังมีประเด็นที่น่าสนใจ คือ การเคลื่อนย้ายของผลผลิตในหมู่บ้านชนบทส่วนใหญ่ เกิดจากความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างหมู่บ้านในชนบทกับระบบการปกครองศักดินาของรัฐ ซึ่งจะเห็นได้ในรูปของการที่ชาวบ้านในหมู่บ้านต้องส่งส่วย ทั้งส่วยที่เป็นแรงงาน ผลผลิตสิ่งของในท้องถิ่น และเงินส่วย โดยผู้ปกครองในขณะนั้นจะ

ออกกฎหมายให้ชาวนาในชนบทส่งสาขังกักลาวในฐานะที่ชาวนาในชนบทมีฐานะทางสังคมส่วนใหญ่เป็นไพร่ และอาศัยที่ดิน ซึ่งตามกฎหมายถือว่าเป็นของพระมหากษัตริย์ทั้งหมดมาหากิน ผู้ปกครองในขณะนั้นจะบริโลกช่วยและแลกเปลี่ยนส่วนกับสินค้าฟุ่มเฟือยของต่างประเทศ โดยมีได้มีความสนใจอย่างจริงจัง ที่จะช่วยเหลือในความเป็นอยู่และเศรษฐกิจของชาวนาในชนบท ที่ถูกกำหนดโดยกฎหมายของผู้ปกครองให้เป็นไพร่ ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมากนัก กว๋ยเหตุนี้ ลักษณะความเป็นอยู่และเศรษฐกิจของชาวนาชนบทในภาคกลางของไทยก่อน พ.ศ. ๒๓๘๘ จึงมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน มีความผูกพันกันทางระบบเครือญาติภายในหมู่บ้านที่แน่นแฟ้น มีความยึดมั่นต่อศาสนา และความเชื่อในกฎศรัทธาที่เป็นปฏิบัติต่อการรับรู้อะไรและการแยกแยะวิทยาศาสตร์ มีกำนิบในสังคมชนบทที่ให้ความนับถือและยกย่องต่อผู้ที่ถึงคนเป็นนักเฒ่าเฒ่าประจำหมู่บ้าน และมีวิธีการผลิต รวมทั้งเครื่องมือที่ใช้ในการทำนาเป็นแบบง่าย ๆ ถึงโลกลาวมาแล้ว

ภายหลังการเปิดประเทศให้มีการค้าเสรีกับต่างประเทศในปี พ.ศ. ๒๓๘๘ เป็นต้นมา การศึกษาวิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของไทย ได้พบประเด็นที่น่าสนใจยิ่งขึ้น นั่นคือ โครงสร้างทางเศรษฐกิจหมู่บ้านชาวนาในชนบทภาคกลางของประเทศค่อย ๆ เปลี่ยนไปจากการผลิตเพื่อยังชีพในอดีตมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าได้เกิดการผลิตเฉพาะอย่างขึ้นในหมู่บ้านชาวนาไทย โดยเฉพาะการปลูกข้าวอย่างมีประสิทธิภาพ กว๋ยวิธีการขยายเนื้อที่การเพาะปลูกออกไป แต่เทคนิคการผลิตยังคงเป็นแบบดั้งเดิม จุดสำคัญที่หมู่บ้านบางอย่างที่เคยทำในอดีตของชาวนาโดยทั่ว ๆ ไป โดยเฉพาะการทอผ้าใช้เองได้เสื่อมโทรมลง เพราะถูกสินค้าอุตสาหกรรมจากต่างประเทศที่มีราคาถูกกว่ามาทำลาย โดยมีอิทธิพลในฐานะเป็นสิ่งจูงใจให้ชาวนาหันมาซื้อสินค้าเหล่านี้ แทนที่จะทำใช้เองเหมือนอย่างในอดีต ลักษณะดังกล่าวนี้ ทำให้เศรษฐกิจแบบยังชีพที่มีมาก่อน พ.ศ. ๒๓๘๘ ต้องแตกสลายลง ระบบการค้า

ภายในหมู่บ้านขยายตัวมากขึ้น การใช้เงินแพร่หลาย เกิดการผลิตเฉพาะอย่าง
ขึ้น และผลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจชนบทในขณะนั้น เป็นการเปลี่ยน
แปลงที่เกิดจากปัจจัยภายนอกที่เข้ามากระทบระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงชีพที่ดำรง
มาในอดีตของหมู่บ้านชนบทในภาคกลางของประเทศ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
ดังกล่าวไม่ได้เกิดจากวิวัฒนาการของการผลิต และแรงผลักดันของชาวนาใน
หมู่บ้าน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงมีผลทำให้ชาวนาในชนบท ไม่มีความเป็นอิสระ
ทางเศรษฐกิจเหมือนอย่างในอดีต และต้องพึ่งพาผู้อื่น

ในขณะเดียวกัน ก็เกิดชนชั้นนายทุนทางเศรษฐกิจที่เข้ามาในหมู่บ้าน
ได้แก่ นายทุนเงินกู้ เจ้าของที่ดิน พ่อค้าคนกลาง และเจ้าของโรงสี นายทุนเหล่านี้
ส่วนใหญ่มาจากภายนอกหมู่บ้าน คนกลุ่มดังกล่าวนี้ โดยเฉพาะพ่อค้าคนกลางได้เข้า
มาทำหน้าที่ผูกขาดในการเชื่อมโยงเศรษฐกิจหมู่บ้านกับตลาดโลก คนกลุ่มนี้ได้รับ
ผลประโยชน์ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจมากมาย จากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
ของชนบทที่ซับซ้อน ในขณะที่ชาวนาในชนบทภาคกลาง ซึ่งเป็นกลจักรที่สำคัญในการ
นำรายได้เข้าสู่ประเทศ ไม่สามารถปรับตัวเองทางด้านเศรษฐกิจให้เข้ากับการเปลี่ยน-
แปลงดังกล่าวได้ จึงถูกเอารัดเอาเปรียบด้วยประการที่ซ้ำซ้อนในด้านการค้า การ
ให้เงิน การเล่นที่ดิน การให้เช่าที่ดิน และด้วยการมีโอกาสทางเศรษฐกิจที่ต่ำกว่าชาวนา
ในชนบท ด้วยเหตุนี้ ชาวนาในชนบทภาคกลางของประเทศจึงถูกเอารัดเอาเปรียบทาง
เศรษฐกิจมาโดยตลอด จากชนชั้นนายทุนที่เกิดขึ้นนี้ ชาวนาในชนบทภาคกลางใน
ขณะนั้นยังต้องส่งส่วยให้แก่ชนชั้นนายทุนและรัฐบาล แม้ว่า ระบบศักดินาโดยทางการ
ได้สิ้นสุดลง เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงประกาศเลิกทาส

(เริ่ม พ.ศ. ๒๔๑๙)^๑ เลิกไพร่ (พ.ศ. ๒๔๔๔)^๒ แต่ความจริงที่ไม่อาจจะปฏิบัติได้ในชนบทไทยก็คือ ชาวนาไทยยังไม่ได้อุดหนุนจากระบบศักดินา เพราะวชนชั้นศักดินายังคงควบคุมที่นาต่อไป ชนชั้นศักดินายังคงควบคุมรัฐบาลซึ่งเก็บภาษีจากชาวนา และปรากฏว่าชาวนาในขณะนั้นยังคงต้องส่งส่วยค่าเช่าที่สูงยิ่งให้แก่เจ้าของที่ดิน แม้ชาวนาผู้มีนาของตนเองก็มักจะต้องส่งส่วยในรูปคอกเบี้ยของเงินกู้ที่นำมาใช้ข้อปัจจัยการผลิต

ดังนั้น ภาระหน้าที่ที่รับผิดชอบทางด้านเศรษฐกิจของชาวนาในชนบทภาคกลางของไทยดังกล่าว จึงมีทั้งการถูกขูดรีดแบบศักดินา (Feudal Exploitation) และการถูกขูดรีดแบบทุนนิยม (Capitalist Exploitation) ผสมกัน อยู่ในเศรษฐกิจชนบทภาคกลางขณะนั้น

ในขณะที่ชนชั้นนายทุนและรัฐบาลได้รับผลประโยชน์ตอบแทนทางเศรษฐกิจจากชาวนาในชนบทมากนั้น ชนชั้นนายทุนและรัฐบาลก็ให้ความช่วยเหลือแก่ชาวนา

---

^๑ร.ต.ท.เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่น ๆ, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๔, หน้า ๑๘๗ - ๒๐๗.

^๒พจข., ร.๕ ม.๒๔.๒/๒๖, กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัยและเจ้าพระยาวิชิทวงษ์วุฒิไกร กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๔ เมษายน ร.ศ. ๑๒๕.

ในชนบทน้อยมาก ดังจะเห็นได้ว่า ชนชั้นนายทุนผู้เป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ไม่ได้
 กิจจัดการผลิตให้ดีขึ้น คงปล่อยให้ไปตามยถากรรม พวกเขาต้องการแต่
 เงินช่วยในรูปค่าเช่าและดอกเบี้ยจากชาวนาในชนบทเท่านั้น ทางด้านรัฐบาล
 ได้แสดงบทบาทในการเข้าช่วยเหลือชนน้อยมากทั้ง ๆ ที่เป็นหน้าที่โดยตรง เพราะ
 รัฐบาลในช่วงระยะเวลาต่อมา ได้รับส่วนเกินผลผลิตจากชาวนาในชนบทในรูปภาษี
 อากรคานา การอุปถัมภ์สัตว์ ภาษีเรือ และผลผลิตข้าวที่ชาวนาในชนบทภาคกลาง
 ทำการเพาะปลูก จนสามารถส่งเป็นสินค้าออก เป็นรายได้ของแผ่นดินมากมาย
 แต่ปรากฏว่ารัฐบาลทุกยุคทุกสมัยในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๗๕
 ได้ใช้ทรัพยากรแผ่นดินในด้านการรักษาความสงบเรียบร้อย และราชสำนักเป็นจำนวน
 มาก แลลงทุนด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในชนบทน้อยมาก^๑ ดังจะเห็นได้ว่าในคำ
 การพัฒนาเศรษฐกิจนั้น การชลประทานและการส่งเสริมการผลิตอย่างอื่น เช่น
 การจัดตั้งฟาร์มทดลอง การเพาะปลูก การหาเมล็ดพันธุ์พืชที่ดี และการแนะนำการ
 ใช้เครื่องมือที่ทันสมัย เป็นต้น ยังคงดำเนินไปอย่างเชื่องช้าและไม่เพียงพอ โครงการ
 ที่สามารถช่วยในการทำนอย่างมากของชาวนาในชนบทภาคกลาง คือ

---

^๑ศึกษารายละเอียดเรื่องนี้ใน พวงพิพย์ ไพรสัจจ์ และ มานะ ภัทรธรรม,
ประมวลรายรับและรายจ่ายของประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๕ - ๒๕๑๗, (กรุงเทพฯ:
 คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๑๔๔ - ๑๕๔.

โครงการชลประทานลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้ของวานเคอร์ ไฮเด (Van der Heide) ถูกคัดทิ้ง ทั้ง ๆ ที่ในประเทศไทยฝนตกไม่มากพอให้พำนาได้ผลบริบูรณ์ทุกปี การพัฒนาเศรษฐกิจที่รัฐบาลพยายามช่วยเหลือชนบทก็คือ การชุกคลอง และการนำวิธีการผลิตแบบใหม่เข้ามาในกิจการขนส่ง สิ่งเหล่านี้ไม่ช่วยในการเปลี่ยนแปลงเทคนิคการผลิตและมีปัจจัยในการผลิตของชาวนาเลย สภาพความเป็นอยู่ของชาวนาในชนบทภาคกลางยังคงตกอยู่ในแรง เกาะแน่นของชุมชนหมู่บ้าน กล่าวคือ ไม่มีชาวนาคนใดในหมู่บ้านคิดเพิ่มพลังการผลิตด้วยการพัฒนาวิธีการผลิตชนิดใหม่ขึ้นแทนที่จะขยายเนื้อที่การเพาะปลูกออกไป แรงเฉื่อยที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านในลักษณะนี้จึงไม่เกิดการริเริ่มอะไรใหม่ทั้งสิ้น และปรากฏว่าเมื่อพลังการผลิตไม่เปลี่ยน ก็ไม่มีฐานเศรษฐกิจที่จะรองรับการเกิดขึ้นชั้นกรรมสิทธิ์พื้นเมืองภายในหมู่บ้าน เป็นเหตุเป็นผลกลับไปกลั้มาเป็นวัฏจักร ดังนี้

เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงเห็นได้ว่า ภายหลังจากการเปิดประเทศให้มีการค้าเสรีกับต่างประเทศใน พ.ศ. ๒๓๘๔ เป็นต้นมา ได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการค้า แต่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคนิคการผลิต

---

^๑ James C. Ingram, Economic Change in Thailand 1850 - 1970, p. 53.

^๒ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, "ปัญหาพัฒนาการเศรษฐกิจไทย," ใน เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง, ฝ่ายวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพรวพิทยา อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด, ๒๕๒๑), หน้า ๓๑.

และปัจจัยการผลิตต่อชาวนาในชนบทเลย ชาวนาในชนบทส่วนใหญ่ต้องมีลักษณะ
 ความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจที่ซับซ้อน เริ่มมีหนี้สินอย่างเด่นชัด มีสภาพความ
 เป็นอยู่ที่เริ่มหมดหวัง เฉื่อยชา และท้อแท้ ลักษณะความเป็นอยู่และเศรษฐกิจชนบท
 ทั้งกลาวนี้ได้มีผลสะท้อนคิดตามมาถึงปัจจุบัน สภาพเศรษฐกิจของชาวนาในชนบท
 ไทย ยังคงมีสภาพทั้งกลาว โดยที่รัฐบาลยังไม่ได้สนใจที่จะแก้ไขในเรื่องนี้อย่างจริงจัง
 จึงมัก ซึ่งมีผลทำให้วิวัฒนาการทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นไปอย่างเชื่องช้า
 ในปัจจุบัน

ท้ายสุดขอเสนอแนะผู้ศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจว่า ควรมีการสานต่อ
 งานวิจัยนี้ ด้วยการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชนบทไทย ในภาคต่าง ๆ
 ที่เหลือ ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ เพื่อจะไ้งานวิจัยประวัติศาสตร์
 เศรษฐกิจชนบทครบทุกภาค อันจะทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชนบท
 ของไทยสมบูรณ์ขึ้น ซึ่งจะเป็นโยบายต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในอนาคต
 ต่อไป.